

IJTIMOY TA'MINOTNI MOLİYALASHTIRISH INSTITUTLARINING SAMARADORLIGINI OSHIRISH

Xaydarov Miryokub Tojiyevich

Mirzo Ulugʻbek nomidagi
Oʻzbekiston Milliy universiteti dotsenti,
iqtisodiyot fanlari nomzodi

Muminov Nozim Gaffarovich

Alfraganus University professori,
iqtisodiyot fanlari nomzodi

Annotatsiya

Ushbu maqolada Oʻzbekiston Respublikasida mavjud ijtimoiy taʼminotni moliyalashtirish mexanizmlari, ularning samaradorligi va samaradorligini oshirish yoʻnalishlari koʻrib chiqilgan. Unda hukumat strategiyalari, institutsional oʻzgarishlar va ijtimoiy taʼminotni moliyaviy qoʻllab-quvvatlashni yaxshilashga doir ilmiy yondashuvlar tahlil qilindi. Moliyalashtirish manbalarini tahlil qilish, tizimlarni raqamlashtirish va xalqaro tajribani joriy etishga eʼtibor qaratilgan.

Kalit soʻzlar: ijtimoiy taʼminot, samaradorlik, ijtimoiy taʼminotni moliyalashtirish, raqamlashtirish.

Аннотация

В статье рассматриваются современные механизмы финансирования социального обеспечения населения в Республике Узбекистан, их эффективность и направления повышения результативности. Анализируются государственные стратегии, институциональные изменения и научные подходы к совершенствованию финансирования социального обеспечения. Внимание уделено анализу источников финансирования, цифровизации систем и внедрению международного опыта.

Ключевые слова: социальное обеспечение, эффективность, финансирование социального обеспечения, цифровизация.

Abstract

In the article is discussed the current social welfare financing mechanisms in the Republic of Uzbekistan, their effectiveness, and areas for improving their effectiveness. There is analyzed government strategies, institutional changes, and scientific approaches to improving financial support for social welfare. Attention is paid to the analysis of funding sources, digitalization of systems, and the implementation of international experience.

Keywords: social security, efficiency, social security financing, digitalization.

KIRISH

Aholini ijtimoiy himoya qilish davlat ijtimoiy taʼminot siyosati va jamiyat barqarorligining asosiy elementidir. Ijtimoiy himoyani moliyalashtirishning samarali institutlari qashshoqlikni kamaytirishga, ijtimoiy xizmatlardan teng foydalanishni taʼminlashga va barqaror iqtisodiy oʻsishni mustahkamlashga hissa qoʻshadi. bu Sohadagi davlat siyosati Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2026-yil 16-fevral

PF-21-son “Mamlakat taraqqiyotining 2030-yilgacha mo‘ljallangan ustuvor yo‘nalishlari doirasida islohotlarni izchil davom ettirish va yangi bosqichga olib chiqishning qo‘shimcha chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Farmoni¹ va O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining, 11-sentabr 2023-yil ““O‘zbekiston - 2030” strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-158-son Farmoni² strategiyasiga muvofiq ijtimoiy himoyani modernizatsiya qilishga qaratilgan. Mavjud institutsional asos moliyaviy resurslarni taqsimlash va ulardan foydalanish samaradorligini oshirish uchun yanada takomillashtirishni talab qiladi.

O‘zbekistonda ijtimoiy himoya nafaqat daromadlarni qayta taqsimlash mexanizmi, balki barqaror ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning vositasi va muhim elementi sifatida ham ko‘rib chiqilishi kerak.

ADABIYOTLAR SHARHI

Ijtimoiy ta‘minotni moliyalashtirish institutlari samaradorligi masalasi iqtisodiy nazariya, davlat moliyasi va ijtimoiy siyosat doirasida keng o‘rganilgan. Mazkur yo‘nalishdagi tadqiqotlarda ijtimoiy himoyaning iqtisodiy funksiyalari, moliyalashtirish manbalari, institutsional tuzilmasi hamda natijadorlik ko‘rsatkichlari tahlil qilingan.

Ijtimoiy ta‘minotning mazmuni va funksiyalari Bakiyeva G.R. [1] hamda Starseva S.V. va hammualliflar [2] tomonidan o‘rganilgan. Ushbu tadqiqotlarda ijtimoiy ta‘minot daromadlarni qayta taqsimlash, ijtimoiy xavflarni qoplash va minimal iste‘mol darajasini ta‘minlash mexanizmi sifatida izohlangan. Tizim samaradorligini baholashda qamrov darajasi, manzillilik va moliyaviy barqarorlik mezonlari asosiy ko‘rsatkich sifatida ko‘rib chiqilgan.

Kambag‘allikni aniqlash va ijtimoiy standartlarni baholash masalalari P.Townsend [3] tomonidan empirik ma‘lumotlar asosida tahlil qilingan. Muallif uy xo‘jaliklari daromadi va yashash sharoitlari ko‘rsatkichlari orqali ijtimoiy siyosat samaradorligini baholash usullarini ishlab chiqqan. Esping-Andersen G. [4] farovonlik davlatining institutsional modellarini tasniflab, ijtimoiy ta‘minotni moliyalashtirish yondashuvlari davlat tuzilmasi va ijtimoiy siyosat modeli bilan bog‘liqligini asoslagan. Barr N. [5] ijtimoiy himoyaning iqtisodiy mexanizmlarini davlat moliyasi barqarorligi hamda inson kapitali rivojlanishi bilan bog‘lab tahlil qilgan.

Milliy tadqiqotlarda ijtimoiy himoyani moliyalashtirish mexanizmlari Abdullaeva Sh. [6] va Nurmuxamedova B.I. [7] tomonidan o‘rganilgan. Ushbu ishlarda davlat byudjeti, majburiy sug‘urta badallari hamda budjetdan tashqari manbalarning roli tahlil qilingan. Moliyaviy resurslarni maqsadli taqsimlash tizim samaradorligini oshirishning asosiy sharti sifatida ko‘rsatib berilgan. Institutsional o‘zgarishlar va boshqaruv mexanizmlarining rivojlanishi Xushvakova N. [8] tadqiqotida tahlil qilinib,

¹ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2026-yil 16-fevral PF-21-son “Mamlakat taraqqiyotining 2030-yilgacha mo‘ljallangan ustuvor yo‘nalishlari doirasida islohotlarni izchil davom ettirish va yangi bosqichga olib chiqishning qo‘shimcha chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Farmoni <https://lex.uz/docs/-8050769>

² O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining, 11-sentabr 2023-yil PF-158-son ““O‘zbekiston - 2030” strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni <https://lex.uz/ru/docs/-6600413>

markazlashtirilgan ma'lumotlar tizimlari ijtimoiy xizmatlar sifatini oshirishga xizmat qilishi qayd etilgan.

Pensiya ta'minoti tizimini moliyalashtirish masalalari Muminov N.G. [9] hamda Erxonova M.A. va hammualliflar [10] tomonidan o'rganilgan. Tadqiqotlarda avlodlararo birdamlik tamoyili, sug'urta badallari mexanizmi va davlat nazoratining moliyaviy barqarorlikka ta'siri tahlil qilingan. Pensiya tizimini uzoq muddatli moliyaviy muvozanatda saqlash uchun demografik omillar va sug'urta to'lovlarining yetarliligi muhimligi ta'kidlangan.

Ijtimoiy himoya tizimini moliyalashtirishni takomillashtirishga qaratilgan normativ-huquqiy hujjatlar, jumladan Prezident Farmoni [11], moliyalashtirish tartib-taomillarini aniq belgilash, mablag'lardan foydalanish shaffofligini oshirish hamda yordamning manzilliligini kuchaytirishga yo'naltirilgan mexanizmlarni nazarda tutgan.

METODOLOGIYA

Mazkur tadqiqotda ijtimoiy ta'minotni moliyalashtirish institutlarining samaradorligini baholash maqsadida tizimli va kompleks yondashuv qo'llanildi. Tadqiqot jarayonida me'yoriy-huquqiy hujjatlar, davlat dasturlari hamda ijtimoiy himoya sohasiga oid ilmiy manbalar tahlil qilindi. Tahlil usuli sifatida qiyosiy va mantiqiy tahlil, umumlashtirish hamda statistik ma'lumotlarni sharhlash metodlaridan foydalanildi. Ijtimoiy ta'minotni moliyalashtirish manbalari, resurslarni taqsimlash mexanizmlari va raqamlashtirish jarayonlari o'rganildi. Shuningdek, xalqaro tajriba bilan solishtirish asosida mavjud tizimning institutsional xususiyatlari baholandi. Tadqiqot natijalari asosida ijtimoiy ta'minotni moliyalashtirish samaradorligini oshirishga qaratilgan amaliy xulosalar shakllantirildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Ijtimoiy himoya aholining ijtimoiy-iqtisodiy zaifligini oldini olish va kamaytirishga qaratilgan mexanizmlarni o'z ichiga oladi. Ijtimoiy himoya davlat byudjeti, byudjetdan tashqari fondlar, xalqaro yordam va xususiy tashabbuslar orqali moliyalashtiriladi. Bunday institutlarning samaradorligi ularning muhtojlarni qay darajada qamrab olishi, xarajatlarning shaffofligi va resurslarning barqarorligi bilan belgilanadi.

Ijtimoiy himoya sohasidagi klassik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, institutsional sifat va moliyalashtirish modellari ijtimoiy siyosat natijalariga sezilarli darajada ta'sir qiladi. Esping-Andersen [4] va Barr [5] kabi xalqaro tadqiqotlar ijtimoiy himoya tizimlarini moliyalashtirishga yondashuvlarning xilma-xilligini va ularning ijtimoiy xavflarga ta'sirini ko'rsatadi.

Davlat islohotlari va ijtimoiy himoya strategiyalari o'rta muddatli ijtimoiy muammolarni hal qilishga qaratilgan. Shu nuqtai nazardan, O'zbekistonda muayyan institutsional o'zgarishlar amalga oshirilmoqda. O'zbekistonning davlat siyosati institutsional islohotlar va raqamli platformalarni (masalan, Ijtimoiy himoyaning yagona reyestri) joriy etish orqali barcha ijtimoiy himoya vositalarining samaradorligini oshirishga qaratilgan.

Ijtimoiy himoya muassasalari davlat idoralari, mahalliy hokimiyat organlari va nodavlat tashkilotlar to'plamidan, shuningdek, aholi, ayniqsa, zaif guruhlar uchun ijtimoiy qo'llab-quvvatlash, ijtimoiy ta'minot va hayot sifatini yaxshilashni ta'minlaydigan normalar hamda mexanizmlardan iborat.

Ijtimoiy himoya muassasalarining asosiy funksiyalari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- aholi uchun minimal daromad darajasini ta'minlash;
- ijtimoiy xavflar (ishsizlik, nogironlik, qarilik, boquvchisini yo'qotish) uchun kompensatsiya;
- aholining kam ta'minlangan va muhtoj qatlamlarini ijtimoiy qo'llab-quvvatlash;
- ijtimoiy integratsiyani rag'batlantirish va tengsizlikni kamaytirish;
- fuqarolarning huquqlari va ijtimoiy kafolatlarini himoya qilish.

Quyidagi aholi guruhlari ijtimoiy himoya oluvchilarning asosiy toifalari qatoriga kiradi:

- kam ta'minlangan oilalar;
- pensiya oluvchilar;
- nogironligi bo'lgan shaxslar;
- ishsizlar;
- yetimlar va ota-ona qaramog'isiz qolgan bolalar;
- ko'p bolali oilalar.

Ijtimoiy himoya muassasalari ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishda quyidagi rolni o'ynashi va quyidagilarga hissa qo'shishi kerak:

- qashshoqlikni kamaytirish;
- barcha aholi guruhlari uchun daromad va iste'mol barqarorligini oshirish;
- inson kapitalining shakllanishi va rivojlanishi;
- ijtimoiy konsolidatsiya orqali barqaror iqtisodiy o'sish;
- ijtimoiy adolatni mustahkamlash.

Mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining ijtimoiy yo'naltirilgan modeli doirasida O'zbekiston Respublikasida ijtimoiy himoya tizimi davlat mas'uliyati, maqsadli qo'llab-quvvatlash va an'anaviy davlat institutlari elementlarini birlashtirish orqali shakllantiriladi. So'nggi yillarda u quyidagilarga qaratilgan chuqur institutsional o'zgarishlarni boshdan kechirdi:

- qashshoqlikni kamaytirish;
- ijtimoiy yordamning manzilliligini yaxshilash;
- ijtimoiy xizmatlarni raqamlashtirish;
- ijtimoiy himoyaning asosiy vositasi sifatida bandlik rolini kuchaytirish.

Ijtimoiy yo'naltirilgan model ijtimoiy birdamlik tamoyillariga asoslangan. Birdamlikning bu tamoyili avlodlar, mamlakat mintaqalari va iqtisodiy kompleks tarmoqlarining birdamligi orqali namoyon bo'ladi. Avlodlar va ijtimoiy guruhlarining birdamligi haqida gap ketganda, ishlaydigan fuqarolar ishlamaydigan avlodlarni ularning mehnat daromadlaridan (sug'urta to'lovlari va soliqlar shaklida) ushlab qolish

orqali qo‘llab-quvvatlashi tushuniladi. O‘zbekistonda ijtimoiy himoya tizimining institutsional tuzilishini muhokama qilishda quyidagilarni ta’kidlash kerak:

- markaziy davlat muassasalari;
- pensiya tizimi;
- ijtimoiy yordam va nafaqalar tizimi.

Markaziy davlat muassasalari orasida asosiy organ O‘zbekiston Respublikasi Kambag‘allikni qisqartirish va bandlik vazirligi hisoblanadi. Uning funksiyalari quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

- ijtimoiy himoya sohasida davlat siyosatini ishlab chiqish va amalga oshirish;
- bandlik dasturini muvofiqlashtirish;
- kam ta’minlangan guruhlar uchun ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash choralari boshqarish;
- qashshoqlikni kamaytirish strategiyasini amalga oshirish uchun mas’uliyat.

Kambag‘allikni qisqartirish va bandlik vazirligidan tashqari, O‘zbekistondagi ijtimoiy himoya tizimida quyidagi markaziy organlar muhim rol o‘ynaydi:

- ijtimoiy dasturlarni moliyalashtiruvchi Iqtisodiyot va moliya vazirligi;
- aholiga tibbiy va ijtimoiy yordam ko‘rsatuvchi Sog‘liqni saqlash vazirligi;
- majburiy o‘rta umumiy ta’lim berishdan tashqari, bolalar va o‘quvchilarni ijtimoiy himoya qilish uchun ham mas’ul bo‘lgan Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi.

Amalga oshirilayotgan institutsional islohotlar natijasida Milliy Ijtimoiy Himoya Agentligi ijtimoiy himoyada muhim rol o‘ynay boshlamoqda. Tadqiqotlarga ko‘ra, ilgari bir nechta davlat idoralari ijtimoiy himoya funksiyalarini bajargan, bu esa takrorlanish va yetarli darajada muvofiqlashtirishni keltirib chiqargan. Yagona raqamli tizimlar orqali ma’lumotlar va boshqaruvni markazlashtirish xizmatlar ko‘rsatish sifatini hamda moliyaviy foydalanish samaradorligini oshiradi.

Milliy Ijtimoiy Himoya Agentligining (NASP) tashkil etilishi funksiyalarni markazlashtirish imkonini beradi va mablag‘larni taqsimlash hamda dasturlarni monitoring qilish samaradorligini oshiradi.

O‘zbekiston pensiya tizimi avlodlararo birdamlik va davlat tomonidan tartibga solish tamoyillariga asoslangan.

Pensiya ta’minotining asosiy xususiyatlari quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

- davlat tomonidan moliyalashtiriladigan pensiya ta’minoti;
- majburiy sug‘urta badallari orqali moliyalashtirish;
- ish tajribasiga ega bo‘lmagan shaxslar uchun ijtimoiy pensiyalarning mavjudligi;
- ayrim toifadagi fuqarolar (nogironlar, faxriylar, ko‘p bolali oilalar) uchun imtiyozli shartlar.

Pensiya tizimi nafaqat ijtimoiy, balki barqarorlashtiruvchi makroiqtisodiy funksiyani ham bajaradi, chunki pensiya oluvchilarning xarid qobiliyatini ta’minlash mamlakat bozorlarida iste’molchilar talabini shakllantiradi.

Ijtimoiy yordam va nafaqalar tizimi.

O'zbekistonda ijtimoiy yordam quyidagi yo'llar bilan amalga oshiriladigan manzillilik tamoyiliga qaratilgan:

- kam ta'minlangan oilalar uchun nafaqalar;
- bolali oilalarga to'lovlar;
- nogironligi bo'lgan shaxslarni qo'llab-quvvatlash;
- uy-joy va kommunal xizmatlar uchun ijtimoiy subsidiyalar.

Asosiy xususiyat - bu Yagona ijtimoiy himoya reyestrini joriy etish bo'lib, u quyidagilarga imkon beradi:

- ehtiyoj darajasini obyektiv baholash;
- korrupsiya xavflarini kamaytirish;
- mablag'larni taqsimlashning shaffofligini oshirish.

Ijtimoiy himoya tizimida Mahalla instituti muhim rol o'ynaydi.

Mahalla O'zbekistonda ijtimoiy himoyaning klassik G'arb modellarida to'g'ridan to'g'ri o'xshashligi bo'lmagan o'ziga xos davlat o'zini o'zi boshqarish institutidir. Ijtimoiy himoya tizimida mahallalar quyidagi funksiyalarni bajaradi:

- muhtoj oilalarni aniqlash;
- ijtimoiy yordamni taqsimlashda ishtirok etish;
- ijtimoiy nazorat va ijtimoiy qiyinchiliklarning oldini olish;
- qariyalar, yolg'iz va himoyaga muhtoj fuqarolarni qo'llab-quvvatlash.

Mahalla davlat va aholi o'rtasida vositachi bo'lib xizmat qiladi, ishonchni va ijtimoiy siyosatning mahalliy moslashuvini ta'minlaydi.

Mahalla qo'mitalarining faoliyati quyidagi ijtimoiy oqibatlarga olib keladi:

• aholining mahalliy jamoaning ijtimoiy hayotida yuqori darajadagi ijtimoiy ishtiroki;

• ijtimoiy yordam ko'rsatish uchun tranzaksiya xarajatlarining kamayishi;

• mahalliy xususiyatlarni va mahalla aholisi o'rtasidagi norasmiy aloqalarni hisobga olish;

- mahalla ichida ijtimoiy birdamlikni mustahkamlash.
- Biroq, ijtimoiy yordam ko'rsatishda muammolar saqlanib qolmoqda:
- ehtiyojlarni baholashda subyektivlik;
- mahallalarning institutsional yetukligidagi farqlar;
- mahalla qo'mitasi a'zolarining professional malakasini oshirish zarurati.

O'zbekistonda bozor iqtisodiyotiga o'tish ijtimoiy himoyaning asosiy sohasi sifatida bandlik masalalarini yanada kuchaytirdi. So'nggi yillarda mamlakatda faol ijtimoiy siyosatga ko'proq e'tibor qaratilmoqda, bunda bandlik qashshoqlikka qarshi kurashning asosiy vositasi sifatida qaraladi. Bandlik muammolari va unga bog'liq ijtimoiy muammolarni hal qilish uchun quyidagilarni kengaytirish choralari ko'rilmogda:

- kasb-hunar ta'limi va qayta tayyorlash dasturlari;
- o'zini o'zi band qilish va oilaviy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash;
- mikrokreditlar va startap subsidiyalari;
- jamoat va vaqtinchalik ishlar.

Shuning uchun ijtimoiy himoyani kambag'allarga passiv to'lovlardan voz kechib, iqtisodiy faoliyatni rag'batlantirish, malakasiz ishchilarni tayyorlash, kasbiy qayta yo'naltirish va qaramlikni yengishga yo'naltirish tendensiyasi mavjud.

Ushbu ijtimoiy himoya muammolarini hal qilishda butun tizimni raqamlashtirish muhim rol o'ynaydi. Shu maqsadda asosiy zamonaviy xususiyatlarga faol raqamli transformatsiya kiradi:

- nafaqa oluvchilarning elektron ma'lumotlar bazalari;
- paydo bo'layotgan ish o'rinlari va talab yuqori bo'lgan kasblarning elektron ma'lumotlar bazasi;
- kasblar bo'yicha taqsimlangan ish qidiruvchilarning elektron ma'lumotlar bazasi;

- to'lov topshiriqlarini avtomatlashtirish;
- idoralararo ma'lumotlarni integratsiyalash;
- fuqarolarning ijtimoiy xizmatlarga onlayn kirish imkoniyati.

Muvaffaqiyatli raqamlashtirish quyidagilarga hissa qo'shadi:

- yordamning manzilliligini yaxshilash;
- byurokratiyani kamaytirish;
- yagona ma'lumotlar bazasi tizimlari orqali qidiruvlarni tezlashtirish;
- ijtimoiy himoya muassasalariga ishonchni oshirish.

Ijtimoiy himoya va rivojlanish sohalarining asosiy obyektiv muammolari quyidagilar bo'lib qolmoqda:

- demografik bosim (yosh, malakasiz aholining yuqori ulushi);
- daromad darajasidagi mintaqaviy farqlar;
- qaramlik mentaliteti;
- pensiya tizimining barqarorligini oshirish zarurati;
- aholining bir qismining transfertlarga bog'liqligi.

Shu munosabat bilan istiqbolli yo'nalishlar ko'rib chiqilmoqda:

- ijtimoiy himoyaning moliyalashtiriladigan elementlarini rivojlantirish;
- inson kapitali deb ataladigan sohani rivojlantirishni jadallashtirish;
- ijtimoiy himoya va iqtisodiy siyosatni integratsiyalash;
- davlat va fuqarolik jamiyati institutlari - nodavlat, notijorat tashkilotlar (NNT) o'rtasidagi hamkorlikni kengaytirish.

Va, albatta, o'tish davri iqtisodiyotida ijtimoiy himoyani hal qilishning eng muhim vazifasi moliyalashtirish manbalarini topish, maqsadli auditoriyani takomillashtirish va cheklangan moliyaviy resurslardan samarali foydalanishni yaxshilashdir.

Moliyalashtirishning asosiy manbalari davlat byudjeti, ijtimoiy badallar, xalqaro grantlar va hamkorlar yordami hisoblanadi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, byudjet mablag'lari xalqaro dasturlar bilan birgalikda ijtimoiy xizmatlar qamrovini oshiradi, ammo miqyoslilik va barqarorlik muammolari saqlanib qolmoqda.

Asosiy qiyinchiliklar qatoriga moliyaviy resurslarning cheklanganligi, xarajatlar shaffofligini oshirish zarurati va uzoq muddatli barqaror rivojlanish dasturlariga mablag'larni yo'naltirish kiradi.

Ijtimoiy himoya tizimini moliyalashtirish mexanizmlarini institutsional jihatdan qayta ko‘rib chiqish davlat ijtimoiy siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. 2025-yil 12-fevraldan kuchga kirgan Prezident Farmoni [11] mazkur sohada tizimli transformatsiya jarayonini boshlab berdi. Ushbu normativ-huquqiy hujjat ijtimoiy yordamni moliyalashtirish modelini institutsional, maqsadli va natijadorlik tamoyillari asosida takomillashtirishni nazarda tutadi.

Farmon bilan tasdiqlangan yangi nizom ijtimoiy himoya tizimining resurs taqsimoti, maqsadli guruhlarini aniqlash, grant mexanizmlarini joriy etish hamda standartlashtirilgan yordam shakllarini belgilash kabi muhim komponentlarni o‘z ichiga oladi. Mazkur o‘zgarishlar ijtimoiy xarajatlarning samaradorligini oshirish, byudjet mablag‘laridan foydalanishda shaffoflikni ta‘minlash hamda muhtoj qatlamlarni aniqlashda aniq mezonlarni qo‘llashga qaratilgan.

Yangi tizimning asosiy konseptual yangiligi ijtimoiy yordamni muassasalarga emas, balki kam ta‘minlangan oilalar reyestriga kiritilgan oilalarga yo‘naltirishdan iborat. Avvalgi amaliyotda resurslar ko‘pincha muassasa kesimida taqsimlangan bo‘lsa, yangi yondashuv ijtimoiy reyestrlar asosida individual va oilaviy darajadagi ehtiyojni aniqlashga asoslanadi. Mazkur model ijtimoiy siyosatda “maqsadli ijtimoiy yordam” (targeted social assistance) konsepsiyasiga mos keladi. Reyestr asosidagi moliyalashtirish: ehtiyojmandlik mezonlarini aniqlashtiradi; subyektiv qarorlar ta‘sirini kamaytiradi; ijtimoiy adolat tamoyilini mustahkamlaydi; byudjet mablag‘larining samaradorligini oshiradi.

Natijada ijtimoiy yordam resurslari muayyan muhtojlik darajasi tasdiqlangan oilalarga yo‘naltiriladi, bu esa ijtimoiy transferlarning adresliligini kuchaytiradi.

Farmon bilan ijtimoiy xizmatlar ko‘rsatish mezonlari aniq iqtisodiy indikator - minimal iste‘mol xarajatlari ko‘rsatkichi bilan bog‘landi. Uy-joy sharoitlarini yaxshilash hamda sog‘liqni saqlashni qo‘llab-quvvatlash xizmatlari har bir oila a‘zosi uchun oylik daromad minimal iste‘mol xarajatlarining ikki baravaridan oshmaydigan oilalarga taqdim etiladi. Ushbu mezon bir nechta nazariy va amaliy ustunliklarni ta‘minlaydi: ijtimoiy himoya siyosatini ob‘ektiv makroiqtisodiy ko‘rsatkichga bog‘laydi; ehtiyojni aniqlashda kvantitativ baholashni joriy etadi; kambag‘allik chegarasiga yaqin qatlamlarni aniqlash imkonini kengaytiradi. Minimal iste‘mol xarajatlari indikatorining qo‘llanilishi ijtimoiy yordam tizimini iqtisodiy asoslangan va prognozlash mumkin bo‘lgan mexanizmga aylantiradi.

“Ayollar daftari” va “Yoshlar daftari” jamg‘armalari daromadlarining 25 foizigacha qismini madaniy, ta‘lim, sport hamda turizm tadbirlarini moliyalashtirishga yo‘naltirish imkoniyati ijtimoiy himoyaning passiv transfer modelidan faol ijtimoiy inklyuziya modeliga o‘tishni anglatadi. Mazkur yondashuv ijtimoiy faollikni rag‘batlantiradi, inson kapitalini rivojlantirishga xizmat qiladi, ijtimoiy moslashuv va reintegratsiya jarayonlarini qo‘llab-quvvatlaydi.

Yangi tizimning institutsional innovatsiyasi grant asosidagi qo‘llab-quvvatlash mexanizmining joriy etilishidir. Ijtimoiy loyihalarni moliyalashtirish “grant pasportlari” orqali amalga oshiriladi. Ular ayollarning bandligi va ijtimoiy faolligini

ta'minlashga qaratilgan loyihalarni, jumladan, ishga joylashishda ko'maklashish dasturlarini moliyalashtirishni nazarda tutadi.

Grant mexanizmining joriy etilishi quyidagi boshqaruv elementlarini o'z ichiga oladi: loyiha takliflarini ekspertiza qilish, maqsadli indikatorlarni belgilash, natijadorlik monitoringi, moliyaviy hisobotdorlik tizimi. Bu esa ijtimoiy xarajatlarni natijaga yo'naltirilgan (results-based financing) model asosida boshqarish imkonini beradi.

Muayyan toifalar uchun bir martalik yordam tasdiqlangan standartlar asosida taqdim etilishi ijtimoiy transferlarni normativlashtirish jarayonining muhim bosqichidir. Xususan, ijtimoiy xizmat ko'rsatish markazlari orqali qamoqdan ozod qilingan shaxslarga bir martalik nafaqa to'lash standartlari asosiy miqdorning ko'paytmasi shaklida belgilanadi.

O'zgarishlarning aksariyati 2025-yilning 1-aprelidan kuchga kirdi (yordam turi va oluvchi toifasiga qarab), bu ijtimoiy himoya tizimini yanada maqsadli va qashshoqlikni kamaytirishga yo'naltirilgan qildi.

Shuningdek, bu o'zgarishlar aholining muayyan guruhlariga (masalan, ko'p bolali oilalar, nafaqaxo'rlar yoki kam ta'minlangan shaxslar) qanday ta'sir qila boshlaganini ta'kidlash joiz.

Ko'p bolali oilalarga nisbatan, ilgari bo'lgani kabi qo'llab-quvvatlash ko'pincha toifaga (ko'p bolali oilalarning o'zi) bog'liq edi va qarorlar mahalliy darajada qabul qilindi, ko'pincha subyektivlikka bog'liq edi. O'zgartirilgan shartlar ko'p bolali oilalarning daromad darajasi tasdiqlangandan so'ng, ularning kam ta'minlangan oilalarning yagona reyestriga kiritilishini ta'minlashga qaratilgan.

Yordamni moliyalashtirish bir martalik emas, balki muntazam va oldindan aytib bo'ladigan bo'lib qoldi. Yordam doirasi ham kengaytirildi, jumladan nafaqalar, bolalar ta'limini qo'llab-quvvatlash, tibbiy xarajatlar, uy-joy sharoitlarini yaxshilash. Bu quyidagilarga erishiladi:

- ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimidan "chiqib ketish" xavfini kamaytirish.
- yordam faqat rasmiy asoslarga emas, balki haqiqiy ehtiyojga qarab taqdim etiladi.

Nafaqaxo'rlarga (ayniqsa, yolg'iz va kam ta'minlangan shaxslarga) nisbatan:

Avvalgi tizimda nafaqaxo'rlarni ijtimoiy qo'llab-quvvatlash parchalanib ketgan va ko'pincha pensiya to'lovlari bilan cheklangan edi.

Prezident Farmoniga muvofiq o'zgartirishlarning amalga oshirilishi quyidagilarni ta'minlaydi:

- daromadlari minimal iste'mol byudjetidan ikki baravar kam bo'lgan nafaqaxo'rlar quyidagilardan foydalanishlari mumkin:
- qo'shimcha ijtimoiy yordam,
- tibbiy yordam,
- maqsadli to'lovlar.
- ijtimoiy xizmat ko'rsatish markazlarining (ijtimoiy qo'llab-quvvatlash, maslahatlashuvlar) roli kengaytirildi.

Ushbu chora-tadbirlar quyidagilarga qaratilgan:

- ijtimoiy jihatdan zaif keksa odamlarni himoya qilishni kuchaytirish
- shahar va qishloq joylarda nafaqaxoʻrlar oʻrtasidagi tengsizlikni kamaytirish
- tibbiy va ijtimoiy yordamdan foydalanishni yaxshilash

Kam taʼminlangan shaxslar (kam taʼminlangan oilalar) uchun:

Avvalgi tizimda ijtimoiy yordam deklarativ boʻlib, yuqori maʼmuriy yukka ega edi.

Prezident Farmoniga muvofiq oʻzgarishlarning amalga oshirilishi quyidagilarni taʼminlaydi:

- asosiy mezon endi oluvchilarning ijtimoiy mavqeyi emas, balki daromadidir;
- raqamli iqtisodiyot yutuqlarining keng qoʻllanilishi koʻplab jarayonlarni avtomatlashtirish imkonini beradi va quyidagilarni taʼminlaydi:

- raqamli reyestrlardan maʼlumotlar olinadi,
- sertifikatlar soni kamayadi
- shu bilan birga, ijtimoiy yordam quyidagilarga aylanadi:
- tezroq,
- koʻproq maqsadli,
- subyektiv qarorlarga kamroq bogʻliq boʻladi

Bu, oʻz navbatida, quyidagilarga olib keladi:

- oluvchilarni kiritish/chiqarib tashlashdagi xatolarning kamayishi
- ijtimoiy himoya tizimiga jamoatchilik ishonchining ortishi
- qashshoqlikka qarshi samaraliroq kurash

Ijtimoiy qoʻllab-quvvatlashga ehtiyoj sezuvchi guruhlaridan boʻlgan ayollar va yoshlar kabi ijtimoiy guruhlar nisbatan yangi tizimni joriy etish quyidagilarni taʼminlashga qaratilgan:

- Ayollar va yoshlar daftarlaridan mablagʻlarning 25% gacha quyidagilarga yoʻnaltiriladi:

- oʻqitish,
- kasbiy rivojlanish,
- ijtimoiy faollik,
- bandlik

Nafaqalarni hisoblash oʻrniga grant mexanizmlarini joriy etish quyidagi oqibatlariga olib keladi:

- passiv qoʻllab-quvvatlashdan faol ijtimoiy siyosatga oʻtish
- bandlikni va oʻzini oʻzi anglashini ragʻbatlantirish

Ijtimoiy himoya uchun ajratilgan moliyaviy resurslarning samaradorligini oshirish uchun quyidagilarni amalga oshirish taklif etildi:

- raqamlashtirishni yanada kuchaytirish ularning faoliyatini kuzatish qobiliyatini yaxshilash uchun juda muhimdir foydalanish. Raqamli reyestrlar va buxgalteriya tizimlarining joriy etilishi mablagʻlarni taqsimlash samaradorligini oshirish va maqsadli foydalanishni monitoring qilish imkonini beradi.

- ijtimoiy himoya uchun masʼul organlarning institutsional salohiyatini yanada oshirish. Milliy institutlar xalqaro standartlar va amaliyotlardan koʻproq foydalanishi,

ularni mahalliy voqelikka moslashtirishi, mahalla institutining noyob imkoniyatlarini hisobga olishi kerak. Davlat idoralari va Xalqaro mehnat tashkiloti (XMT) kabi xalqaro tashkilotlar o'rtasidagi tahliliy imkoniyatlar va hamkorlik kuchaytirilishi kerak.

• indikativ moliyaviy rejalashtirish bo'yicha xalqaro tajriba kengroq o'rganilishi va qo'llanilishi kerak. Demografik o'zgarishlar va iqtisodiy xavflarni hisobga olgan holda o'rta va uzoq muddatli ijtimoiy himoya moliyalashtirish strategiyalarini ishlab chiqish ichki va tashqi shoklarga (keskin o'zgarishlarga) chidamlilikni ta'minlay

XULOSA VA TAKLIFLAR

O'zbekistonda ijtimoiy himoya institutlarining o'ziga xos xususiyati davlat mexanizmlari, an'anaviy davlat institutlari (mahalla) va faol bandlik siyosatining uyg'unligida yotadi, bu nafaqat qo'llab-quvvatlashga, balki uzoq muddatli ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishga ham qaratilgan ijtimoiy himoyaning moslashuvchan modelini yaratadi.

O'zbekistonda ijtimoiy himoyani moliyalashtirish institutlarining samaradorligini oshirish institutsional islohotlar, raqamli yechimlar va xalqaro hamkorlikni o'z ichiga olgan kompleks yondashuvni talab qiladi. Ijtimoiy xizmatlarni integratsiyalash va moliyaviy resurslardan foydalanishni optimallashtirishga qaratilgan davlat siyosati barqaror ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish hamda ijtimoiy adolatni mustahkamlash uchun zamin yaratadi.

Umuman olganda, ijtimoiy himoya tizimi uchun Prezidentning "Ijtimoiy himoya tizimini moliyalashtirish tartib-qoidalarini takomillashtirish to'g'risida"gi Farmonining strategik natijasi quyidagilarni ta'minlaydi:

- parchalangan to'lovlardan yaxlit ijtimoiy himoya tizimiga o'tish;
- maqsadlilikni kuchaytirish;
- byudjet mablag'laridan foydalanishda shaffoflikni oshirish;
- vaqtinchalik yordam emas, balki barqaror ijtimoiy institutni rivojlantirish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Бакиева, Г. Р. Социальное обеспечение и его виды / Г. Р. Бакиева, С. А. Горазов, А. В. Баннова. - Текст : непосредственный // Молодой ученый. - 2019. - № 52 (290). - С. 345-347. - URL: <https://moluch.ru/archive/290/65194>.

2. С. В. Старцева, М. С. Михайлова, М. П. Рязанцева. Система и понятие социального обеспечения // Международный журнал гуманитарных и естественных наук. 2018. №12-2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sistema-i-ponyatie-sotsialnogo-obespecheniya> (дата обращения: 07.02.2026).

3. Townsend P. Poverty in the United Kingdom: A Survey of Household Resources and Standards of Living. University of California Press, 1979.

4. Esping-Andersen G. The Three Worlds of Welfare Capitalism. Princeton University Press, 1990.

5. Barr N. The Economics of the Welfare State. Oxford University Press, 2012.

6. Abdullaeva Sh. Stages of Improving the Policy of Social Protection of the Population. Scientific Journal of Actuarial Finance and Accounting.

7. Нурмухамедова Б.И. Финансовые аспекты социальной защиты населения в Узбекистане. Finance, Money and Credit, Vol.5, 2025.
8. Хушвакова Н. Институциональные изменения в области социальной защиты в Узбекистане. Журнал социальных исследований.
9. Муминов Н.Г. Пенсия таъминотининг жаҳон тажрибаси. “Пенсия тизимини молиялаштириш: хориж тажрибаси ва уни такомиллаштириш истиқболлари” мавзuidaги Республика илмий-амалий конференция материаллари тўплами (21.11.2015). - Тошкент. 2015. Б.104-108.
10. Эрхонова М.А., Турсунов Б.О., Ёдгоров С.С., Саидмуродов Ф.К. Совершенствование пенсионной системы в Узбекистане на основе рекомендаций Международного валютного фонда (монография). Ташкент: Fan ziyosi, 2024. ISBN 978-9910-7425-2-1.
11. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 30-yanvar PF-17-sonli “Aholini ijtimoiy himoya qilish tizimini moliyalashtirish tartib-taomillarini takomillashtirish to‘g‘risida”gi Farmoni. <https://lex.uz/uz/docs/7374261>

Marketing

ilmiy, amaliy va ommabop jurnali

Muharrir: Xakimov Ziyodulla Axmadovich
Ingliz tili muharriri: Tursunov Boburjon Ortiqmirzayevich
Rus tili muharriri: Kaxramonov Xurshidjon Shuxrat o'g'li
Musahhih: Karimova Shirin Zoxid qizi
Sahifalovchi va dizaynerlar: Sadikov Shoxrux Shuxratovich
Abidjonov Nodirbek Odijon o'g'li

2026-yil, fevral, 2-son

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar mas'ul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga murojaat qilish mumkin. Ilmiy maqola, ommabop maqola, reklama, hikoya va boshqa ilmiy-ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

Elektron pochta: info@marketingjournal.uz
Bot: [@marketinjournalbot](https://t.me/@marketinjournalbot)
Tel.: +998977838464, +998939266610
Jurnalning rasmiy sayti: <https://marketingjournal.uz>

Marketing jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi **Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2024-yil 04-oktabrdagi 332/5 sonli qarori** bilan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali 2024-yil 15-martdan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **C-5669517** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan. **Litsenziya raqami: №240874**

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnalining xalqaro darajasi: 9710. FOCT 7.56-2002 "Seriya nashrlarning xalqaro standart raqamlanishi" davlatlaro standartlari talablari. **Berilgan ISSN tartib raqami: 3060-4621**